

Віктор ЗАРУБА

ЛОКАЛЬНІ ІСТОРІЇ

*Студій з історії України
книга шоста*

Дніпро | ЛІРА | 2025

УДК 94(477.63)

3-35

Заруба В. М.

3-35 ЛОКАЛЬНІ ІСТОРІЇ. Студій з історії України книга шоста. Дніпро: Ліра, 2025. 304 с.; іл.

ISBN 978-966-981-989-5

Шостий збірник авторських нарисів історії України складається з двох розділів. У першому репрезентовано генеалогічні дослідження. Насамперед актуалізується і аргументується сучасне наукове ставлення до важливої в Східній Європі «династії Рюриковичів» та подаються наявні гіпотези і версії з цього приводу. Містяться також розвідки, які доповнюють та уточнюють в науковому і краєзнавчому дискурсі родоводи Булацелів, Галаганів, Дараганів, Нечавих, Полів, Шмакових. Другий розділ присвячено джерелознавчому аналізу мемуарної традиції Міста на Дніпрі. Автор вдається до детального дослідження меморій з його історії, простежує спомини від часів Половиці до революції 1917–1920 рр. У збірнику подається багато нових історичних фактів про минуле відомих родин та міст і сіл нашого краю. Книжка ілюстрована і буде цікавою та корисною науковцям і викладачам історії, краєзнавцям, працівникам архівних установ, бібліотек, музеїв.

Для оформлення обкладинки використано малюнок грецького художника Ніколаоса Гізіса «Історія».

УДК 94(477.63)

ISBN 978-966-981-989-5

© Заруба В. М., 2025

© ЛІРА, 2025

РОЗДІЛ І: ГЕНЕАЛОГІЧНІ ДРІБНИЦІ

«ДИНАСТІЯ РЮРИКОВИЧІВ» ЯК ГЕНЕАЛОГІЧНА ФІКЦІЯ

Переважна більшість генеалогій відомих аристократичних родин (а монарших династій і погонів) розпочинаються з якогось далекого і знаменитого пращура. Зазвичай міфічного, або напівлегендарного засновника, який у свою чергу має дуже давнє походження, якщо не від самого бога (чи відразу від двох), то вже обов'язково від якогось харизматичного і пасіонарного історичного персонажа — наприклад Юлія Цезаря. На таке неймовірне і водночас кумедне зазіхання можна було б і не зважати — такі були часи і менталітети. Та просте, на перший погляд, визначення витоків родоводу в руках авантюристів у кінцевому підсумку перетворюється у вкрай важливе політичне питання, не тільки внутрішньодержавне, але й міждержавне, призводячи до війн і численних убивств людей, які не мають жодного стосунку до генетичних колізій можновладців. Одним з таких фіктивних, але вкрай агресивних родоводів є генеалогічна історія князівського роду, яку на замовлення злочинної влади історики назвали «династією Рюриковичів».

Коренем цього «історичного зла» стала всього лише звичайна легендарна середньовічна казка про трьох братів, — Рюрика, Синеуса і Трувора, яких з їхніми воїнами покликали до себе князувати нерозсудливі ільменські племена (зауважимо — не дніпровські), що ніяк не могли самі собі дати ради — чудь, весь, кривичі і словени. За дивним збігом обставин — два фінські і два слов'янські. Записано її було нібито у 1113 р. в Києві до літопису, умовно названому «Повість минулих літ» (ПМЛ) ченцем Печерського монастиря Нестором, а у 1116 р. відредаговано ігуменом Видубицького монастиря Сильвестром¹. Тобто, джерелом появи означеної генеалогічної фікції стали легендарні і міфічні розповіді літописців, літературні вигадки по своїй суті.

Тривалий час про неї не знали (або забули, чи просто вона була непотрібною), допоки аж у другій половині XV ст. московські князі оголосили про свої агресивні претензії і зазіхання на території сусідніх держав, а також про наміри «відновити історичну справедливість». І почалося...

Отож першим і найважливішим фактором аргументації нашого заперечення означеної в заголовку формули є звичайне визнання династії дійсною (а не фіктивною) через пробанда роду і присвоєння їй певного родового імені — патроніму. Саме ця назва

і є найбільшою вадою та генеалогічно найвразливішим місцем конструкції. Її парадокс пов'язаний з історіографічною традицією, про що ми ще поговоримо. В ній Рюрик постає всесвітньовідомою особистістю, про яку нічого не відомо. За легендою цей персонаж з'являється в літописах якось несподівано. Причому поза Києвом, і навіть ніколи там не буває. Княжить доволі довго (17 років), і, «засвітивши» лише свій перший і останній рік правління, помирає. При цьому, жоден автентичний документ до часу написання ПМЛ не фіксує князя, вождя чи бодай якогось персонажа історичних подій, пов'язаних зі східними слов'янами з іменем чи бодай прізвиськом Рюрик. Жоден. Найдавніший відомий достовірний текст 30–40-років XI ст., який найближче стоїть до тих часів, «Слово» митрополита Іларіона² не згадує серед предків Володимира такого родича і діяча. Взагалі. Важко повірити, що про це могли забути в родині лише за сто років та щоб його не було зафіксовано в тогочасних актах, які аж у середині XIII ст. згоріли під час погромів монгольської інвазії.

Згодом, з політичних мотивів, ім'я Рюрика поступово впроваджується до текстів літописів та релігійних і полемічних трактатів конкретних епох і конкретних осіб. Особливо інтенсивністю історичних фальсифікацій славилися часи московських князів Івана III та Василя III. Саме в роки правління останнього легенда обросла офіційним твердженням, що сам цей вигаданий

¹ Данилевский И. Н. Повесть временных лет: герменевтические основы источниковедения летописных текстов. Москва, 2004. 370 с. С. 76, 77, 196, 248, 302, 303. Толочко А. П. Очерки начальной Руси. Киев–СПб., 2015. 336 с. С. 17–18; 20–34.

² Іларіон Київський. Слово про Закон і Благодать. *Давня українська література. Хрестоматія*. Київ, 1992. С. 195–214.

Рюрик є прямим нащадком римського імператора Октавіана Августа (тобто, фальсифікатори занурилися більше ніж на 800 років у глибину століть). До цього парадоксу ми повернемося далі, але на маргінесі зауважу, що навіть тоді рід ніхто не називав «династією Рюриковичів»³.

Спроби ж уже істориків прив'язати того Рюрика до когось із відомих варягів, норманів, ютландських, фризських, полабських, фінських та поморських вождів за допомогою таких конструктів як: «здається», «ймовірно», «можливо», «схоже» і тому подібне не витримують критики тих, хто вимагає аргументованих і переконливих доказів, а не припущень⁴. Більше того, окремі сміливці (із естрадних коміків) ще й намагаються зробити його слов'янським/руським князем Рарогом (соколом). Це безнадійна справа, бо неможливо спіймати чорного kota в поспіль темній кімнаті, особливо у тому випадку, коли його там немає. Жоден історіографічний претендент на роль легендарно-міфічного Рюрика не витримує критики — теж за браком достовірності і через великі сумніви в його справжності.

Ми підтримуємо думку тих професійних і авторитетних істориків, які вважають, що ця доволі складна етіологічно-етнологічно-генеалогічна казка є династичною літературною, ідеологічною та політичною

³ Рід московських князів вимер, так і не дізнавшись, що вони «Рюриковичі».

⁴ Войтович Л. В. Рюрик и происхождение династии Рюриковичей: новые дополнения к старым спорам. *Русин*. 2013. № 1 (31). С. 6–41.

вигадкою і шукати ким же був цей персонаж насправді безперспективно й немає сенсу⁵. Всі можливі джерельні ресурси, які б дали документальну змогу довести її правдивість, давно вичерпані. Ми також впевнені, що «засновник київської князівської династії Рюрик» — це вигадка. І найбільше нас у цьому переконують саме ті дослідники, які намагаються довести історичне буття означеного персонажа. Тому наразі навіть не будемо розглядати можливі варіанти ким же він міг бути. Спекуляціям з цього натягування шкірки на кисіль вже давно присвячена ціла окрема бібліотека історичних та побіліаісторичних наукових і псевдонаукових опусів⁶. Не існувало Рюрика, значить не було і його династії. І на цьому можна було б поставити крапку. Але...

Що ж нам відомо достеменно і що є спекулятивними домислами старих та нових історіографій? Що б ми знали про початкову генеалогічну історію цього княжого роду, якби ПМЛ не існувало в природі? В пошуках інформації про державне життя на стародавніх київських пагорбах нам би довелося знаходити інші джерела. Відтак і звернемося насамперед до сучасним подіям зарубіжних, візантійських та європейських документів.

⁵ Данилевский И. Н. Древняя Русь глазами современников и потомков (IX–XII вв.). Курс лекций. Москва, 1998. 399 с. С. 41–44. Данилевский И. Н. Рюрик — это легенда! *Русская планета*. 5 октября 2014 г. Толочко А. П. Очерки начальной Руси. С. 17–98.

⁶ Огляд літератури див.: Войтович Л. В. Рюрик и происхождение династии Рюриковичей. С. 6–41. Пчелов Е. В. Рюриковичи. Тысяча лет одного рода. Москва, 2001. 376 с. Пчелов Е. В. Рюриковичи. История династии. Москва, 2018. 688 с.

Найбільш достовірними для нас наразі будуть: придворні трактати «Про управління імперією» та «Про церемонії» (середина X ст.), які традиційно приписують імператору Костянтину VII Порфірогенету (Багрянородному);⁷ «Історія» візантійського хроніста Лева Диякона (70-ті рр. X ст.); «Антоподосис» італійського дипломата, єпископа кремонського Ліутпранда (середина X ст.); «Продовження хроніки Регінона» Адальберта Магдебурзького;⁸ русько-візантійські угоди 911, 944 і 971 рр. скопійовані у XI ст. в константинопольських архівах; «Слово про закон і благодать» митрополита Іларіона (1039 р.).

Аргументом і доказом нам слугуватимуть насамперед документально зафіксовані персональні дані про предків київської родини Володимира Святославича і його самого. І розпочнемо з перших представників клану. При цьому означимо лише ті факти, які можна перевірити, забувши про судження, розмірковування, гіпотези, конструкції та домисли істориків і не лише їх.

На відміну від свого легендарного попередника, військовий вождь чи умовний князь Олег є дійсним історичним персонажем. Хоча його походження, рік і місце народження, як і рік і місце смерті науці не відомі. Вперше зустрічаємо його під 911 р.⁹, коли до Царго-

рода приїхала *русь*, надіслана «Олегом від усіх, хто під рукою його, — світлих і великих князів і його великих бояр»¹⁰. Тобто, на той час князів у цієї русі було багато, а сама вона, як соціум, репрезентована п'ятнадцятьма послами із скандинавськими та слов'янськими іменами, що вказують на мішане населення¹¹.

До слова, автор ПМЛ не знав хто така ця *русь*, якого роду-племені. А також відразу зауважу, що термінів князь (дукс) та боярин канцелярія імператора не вживала. В означених візантійських джерелах вожді київських дружин русів називаються *архонтами*, тобто вищими посадовими особами, обраними руссю своїми керманичами. На князів і бояр їх розділили вже київські перекладачі. При зустрічі з імператором, посланці сказали, що вони «від роду руського», а не «від роду Рюрикового», як, за версією літописця, нібито говорив Олег киянам ще у 882 р., тримаючи на руках малолітку Ігоря¹².

Отже всі вони були від загадкового «роду руського». Що ж це за такий рід, від імені якого приїхали послы укладати угоду? Вперше про людей, які називали себе *росами*, за походженням з народності *свеонів*, знаходимо свідчення під 839 р. в «Бертинських аналах»

⁷ Константин Багрянородный. Об управлении империей. Москва, 1991. Древняя Русь в свете зарубежных источников. Хрестоматия. Том II. Византийские источники. Москва, 2010.

⁸ Откуда есть пошла русская земля. Москва, 1986. 702 с.

⁹ За візантійським календарем 2 вересня, індикти 15, у рік від створення світу 6420. Це 911 р.

¹⁰ Літопис Руський за Іпатським списком. Переклав Леонід Махновець. Київ, 1989. С. 20.

¹¹ Імена цих послів: Актеву, Веремуд, Гуди, Інегелд, Карли, Карн, Лідул, Руалд, Руар, Рулав, Стемид, Труан, Фарлаф, Фост, Фрелав. [Літопис Руський. С. 20].

¹² Літопис Руський. С. 13.

єпископа Пруденція¹³. За його словами, їхній правитель, *хакан*¹⁴, відправив їх до Константинополя з дружнім посольством через землі дуже жорстоких варварів (печенігів). Отож, не бажаючи знову ризикувати, їдучи через терени тих дикунів, вони прибули до Франції і попросили відправити їх на батьківщину — до Свеонії (Швеції). Тобто виходить, що руси (роси, русь) це не етнічна ідентичність, а професія чи спосіб життя означених людей. Бо своєю етнічною належністю вони назвали свеонів (шведів). А їхнім фахом було найманство, військовий супровід (охорона), людоловство, торгівля і просто торгівля (переважно тканинами і особливим візантійським шовком).

Згодом, на тому ж Великому Кордоні, фронтірі племен та народів, цивілізацій і релігій, в нашій історії ця соціально-етнічна дилема повторилася знову, коли виникло і сформувалося козацтво — військово-служилий стан, багато в чому схожий на цю русь. Літописці XVI–XVIII ст. навіть називали українців «козако-руським народом». А всі українці/русини Речі Посполитої хотіли бути козацького роду, «з діда-прадіда козаками».

Повернувшись до тексту і змісту Олегової угоди ми зрозуміємо, що він очолював не державу (про неї зовсім не йдеться), а щось подібне до торгівельної компанії, в якій вказані в угоді особи мали свою частку

(долю) — бенефіцій. А відтак були бенефіціарами доволі прибуткового бізнесу. На той час (кінець IX–початок X ст.) київська русь¹⁵ являла собою міжетнічний (переважно скандинавський) соціальний субстрат конгломерату військових найманців, купців, работорговців-людоловів, які контролювали річковий торгівельний шлях «із варягів у греки». Їхнім центром була факторія в Києві та його околиці — від Вишгорода до Витичева¹⁶. А контрольована територія (ядро майбутньої держави з центром у Києві) вкладалася в хрестовину: в центрі з півночі на південь Дніпро, де в Києві та околицях жила сама русь і поляни; ліворуч — Десна з поселеними обачіч її берегів сіверянами та радимичами; а праворуч Прип'ять, на південь від якої жили древляни, а на півночі дреговичі.

Отже, послі прибули від «роду руського», а не від ще не вигаданого, а тому і неіснуючого роду Рюрика, тобто державної династії. Послі прийшли від імені торгової русі і угоду вони уклали суто торгівельну, а не міждержавну. Із можновладців (старших серед дружинників і купців) названий тільки Олег (який чомусь сам не приїхав до Константинополя), без родини і родичів, лише як верховний очільник «великих і світлих князів» київських русичів. І ось тут, з точки зору теоретичної і практичної генеалогії, вражає кількість Олегів

¹³ Откуда есть пошла русская земля. С. 563.

¹⁴ Хакан, або каган у тюрків відповідав візантійсько-європейському титулові імператора. На той час це міг бути тільки очільник Хозарського каганату.

¹⁵ Тобто русь, що жила в Києві і навколо нього. Бо була ще волзька русь, ладозька і ільменська русь — як у свій час і козацтво розділялося за територіальною ознакою: запорозьке, донське, яйцьке, терське.

¹⁶ Толочко А. П. Очерки начальной Руси. С. 202, 205, 207, 209.

серед представників роду у Х–ХІІІ ст., яких ми нарахували 14 осіб¹⁷. Тобто, київські князі вельми вшановували Олега, як свого прямого предка. Вже у Святослава був син Олег, якого він посадив наглядачем до древлян. Така генеалогічна послідовність і впертість говорить лише про одне: Олег був кровним родичем Святослава і усіх його нащадків¹⁸. Найімовірніше, за жіночою лінією через Ольгу, яка вже в наступній угоді 944 р., за відсутності Олега (через смерть) виступає самостійним і незалежним власником-бенефіціаром. Вона надсилає свого власного посла і секретарем імператора не прив'язується ні до чоловіка, ні до сина. Дуже схоже, що саме вона успадкувала Олегову вотчину (і бенефіцій у торгівлі) — руські боярині мали таке право. Та й ім'я їй дали Олегове (батькове, який синів не мав). А за версією літописця, Ольгу Ігореві в дружини привів саме Олег — тобто вона й була Олеговою.

В угоді більшість імен послів скандинавські, місто Київ, як «матір міст руських»¹⁹ не згадується ні у вигляді іменника, ні як прийменник. Повторюю, немає також згадки чи натяку на державу та на династію: їх ми

¹⁷ Войтович Л. В. Княжа доба: портрети еліти. Біла Церква, 2006. 782 с.

¹⁸ Олег Віщий; Олег Святославич, син Святослава Ігоровича; Олег Володимирович; Олег Ігорович; Олег Інгварович Красний; Олег Мстиславич; Олег Романович, син Романа Михайловича; Олег Святославич, син Святослава Всеволодовича; Олег Святославич, син Святослава Ярославича; Олег Святославич, син Святослава-Бориса Ольговича; Олег Святославич, син Святослава-Миколи Ольговича; Олег Ярославич та інші.

¹⁹ За версією ПМЛ Олег нібито назвав так Київ ще у 882 р.

не бачимо. В переліку послів 911 р. не вказано чи знаходяться вони в якомусь спорідненні зі своїм сюзереном чи начальником, а чи між собою. Можливо що в ніяких. А скоріш всього на той час такому фактору взагалі не надавалося значення. І в свою чергу це й означає, що династія ще навіть не думала починати формуватися. Та й чи потрібна була комусь у тогочасному Києві якась династія і політичний провід/примус?

Наступний (за хронологією угод) архонт русів Ігор теж є достовірним історичним персонажем і, виходячи з усього, є пробандом і засновником цього роду. Але, як і про попередника, наука не має свідчень про його народження і смерть. Якого він походження теж неможливо відповісти. Його ім'я, поза всякими сумнівами, скандинавське, але в усіх документах воно вживається у слов'янській транскрипції — не Інгвар, а саме Ігор. Схоже на слов'янізованого варяга, можливо навіть сина слов'янки. Візантійський хроніст Лев Диякон, описуючи війни Святослава, називає Ігоря «батьком Сфендослава» і згадує, що греки спалили його кораблі «грецьким вогнем» 11 червня 941 р.²⁰ Митрополит Іларіон першим назвав його Ігорем Старим і дідом Володимира.

Перша ж достовірна, задокументована згадка про нього міститься в угоді з Візантією 944 року. В ній він постає як великий (головний) архонт. Сам він, як і Олег, не поїхав до Константинополя, при цьому захищати інтереси особисто від себе надіслав посланця Івора — з такими ж повноваженнями як і послі інших архонтів

²⁰ Древняя Русь в свете зарубежных источников. Том 2. С. 190–215.

(бояр). Тобто, рівень його участі в посольстві був такий же як і послідовно названих в угоді усіх бенефіціарів. Знову ж, послі сказали, що «ми от рода руського» і від усіх людей землі руської, а не від роду нашого священного сюзерена Рюрика. Тобто, і в угоді 944 р. (виключно торговельно-економічній) знову ж жодного натяку ні на державу, ні на династію в Києві ми не знаходимо²¹. У кращому разі, враховуючи наявність ієрархії (великий князь, князі, бояри, дружинники), нарад поміж правлячої еліти на чолі з великим князем, територію, на яку поширювалася влада (Русь), міст, відносин данництва та ін., можна говорити про тяжіння політичної структури до протодержавного утворення.

Але в ній, за порядком представництва, вже чітко простежується родина Ігоря, що дуже важливо для генеалогії роду. Сам він, та його син Святослав, відправили кожен свого посла. Його дружина Ольга (апріорі, бо документ не називає її такою), теж свого посла. Їх же самих (Ігоря, Ольги і Святослава) немає з посольством. Далі виявляється, що в Ігоря були брати і сестри, бо архонт мав двох племінників (нетіїв): першого теж Ігоря і другого Якуна. Достеменно невідомо, це були сини братів чи сестер, чи один братів, а другий сестри. З аналізу тексту угоди видно, що у Ігоря-племінника були діти з відверто слов'янськими іменами — Володислав та Предслава, а також рідний брат Гліб (Уліб), який мав трьох дітей: Турда, Фоста та Сфірка. Як би там не було,

²¹ Данилевский И. Н. Древняя Русь глазами современников и потомков. С. 78–81; 160–180.

документ стверджує, що Ігор мав велику родину, і водночас спростовує легенду про зовсім самотнього сина міфічного Рюрика. А детальний перелік послів (24) та купців (26), розміщений у відповідній послідовності вказує на те, що ця сім'я, як основа майбутнього роду, уже виходить з тіні і починає формуватися в окремий впливовий клан²².

За устійненою легендарною версією (яка не має жодного документального підтвердження) загинув Ігор вже у листопаді 944 року під час полюддя до древлян. Але в трактаті «Про управління імперією», написаному між 948–952 рр. Ігор (Інгор) згаданий як живий князь (архонт) русі, який править у Києві, а свого повнолітнього сина Святослава відправив посадником до міста Немогарда²³. Імператор Іоанн Цимісіхій називав його Інгером, а Лев Диякон повідомляв про смерть від рук

²² *Обычные слы*: Вуефаст от Святослава, сына Игоря; Искусеви от княгини Ольги; Слуды от Игоря, племянник Игорев; Улеб от Володислава; Каницар от Предславы; Шихберн Сфандр от жены Улеба; Прастен Тудоров; Либиар Фастов; Грим Сфирьков; Прастен Акун, племянник Игорев; Кары Тудков; Каршев Тудоров; Егри Евлисков; Воист Войков; Истр Аминодов; Прастен Бернов; Ятвяг Гунарев; Шибрид Алдан; Кол Клеков; Стегги Етонов; Сфирка...; Алвад Гудов; Фудри Туадов; Мутур Утин. *Купцы*: Адунь, Адулб, Игтивлад, Улеб, Фрутан, Гомол, Куци, Емиг, Туробид, Фуростен, Бруны, Роальд, Гунастр, Фрастен, Игелд, Турберн, Моне, Руальд, Свень, Стир, Алдан, Тилен, Апубексарь, Вузлев, Синко, Борич. [Повесть временных лет. Под ред. В. П. Адриановой-Перетц. Москва-Ленинград, 1950. Часть 1. Тексты и перевод. С. 34–39; 231–236. Літопис Руський. С. 26].

²³ Про цей Немогард існує дві версії: перша — це Новгород; друга — це укріплена фортеця (город, гард) на озері Немо.

дикунів германців, які розірвали його тіло двома нахиленими деревами²⁴.

Пам'ять про відважного князя Ігоря жила в роду дуже довго, до кінця XIII ст. Щойно ми сказали, що вже у 944 р. у нього був небіж Ігор, названий мабуть же на його честь, або в честь їхнього спільного предка. Знову ж, якщо поглянемо на родовий розпис, то знайдемо в ньому аж 9 Ігорів²⁵. Тобто, архонт, князь, ватажок, лідер, провідник чи вождь військово-купецької амальгами київських русів Ігор Старий є дійсним історичним персонажем і законним пробандом-засновником майбутнього роду князів середньовічного Києва. І судячи з його імені та імен найближчих родичів був він змішаного скандинаво-слов'янського походження. Пошуки ж його родинного зв'язку з Рюриком, якого ніколи не було, безперспективні.

Дружина Ігоря, звана «великою княгинею» Ольгою, є найбільш контроверсійною і загадковою особою, але теж цілком достовірним історичним персонажем. Про «архонтесу росів» є свідчення в київських та візантійських джерелах, насамперед в русько-візантійській угоді 944 р., а також в латиномовних західноєвропейських. Вона називається дружиною Ігоря, матір'ю Святослава, бабою Володимира, княгинею, архонтесою, правителькою русів, і навіть королевою.

²⁴ В київській літературній традиції вказане ритуальне убивство нібито вчинили древліани.

²⁵ Ігор-Іван Васильович; Ігор Глібович; Ігор Давидович; Ігор Ольгович; Ігор Святославич (син Святослава Ольговича); Ігор Святославич (син Святослава Ярославича) та Ігор Ярославич.

Відкинувши припущення, домисли і відверті вигадки літописців та християнський егрегор агіографічної літератури, використавши лише документи, яким можна довіряти, ми матимемо ось таке. Вперше вона з'являється в угоді 944 р. При цьому без титулу і самотійно: не як дружина Ігоря чи мати Святослава. Вона виступає незалежним учасником переговорного процесу з греками, надіславши до цісарів власного посла — Іскуса (скоріш за все свого близького родича, можливо чоловіка сестри), який мав, треба гадати, захищати виключно її інтереси, без прив'язки до великого архонта Ігоря та його сина Святослава.

У 957 р. Ольга, вже як вдова, самотійно з доволі численним і великим посольством відвідала Константинополь і удостоїлася двох прийомів у імператора: 9 і 18 вересня. Її названо Ельга Росена, тобто Ольга (Хельга) Русинка, архонтеса россії (правителька русів). Першого дня, коли вона прибула до палацу, з нею було 6 близьких архонтес-родичок і 18 фрейлін (найбільш знатних служниць). За її суто жіночим супроводом ішли 20 послів і 43 купці архонтів русів (тобто знатних і багатих дружинників — по місцевому князів і бояр). Серед них були: духівник княгині священник Григорій²⁶, її особистий перекладач та два перекладачі для інших. Окремо був посол Святослава та його люди, а також Ольгин анепсій — племінник чи двоюрідний брат. Після урочистого обіду з імператором, Ольгу і увесь її супровід

²⁶ Наявність духівника засвідчує, що у 957 р. Ольга приїхала до Царгорода вже християнкою.

РВК — районний військовий комісаріат.
РГАДА — Российский государственный архив древних актов.
РГИА — Российский государственный исторический архив.
РК — родовідна книга.
С., с. — сторінка.
СПб. — Санкт-Петербург.
Спр. — справа.
Ф. — фонд.
ЦДАМЛМ — Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва.
ЦДІАК — Центральний державний історичний архів України у м. Києві.
ЧА — червона армія.
URL — режим доступу.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. ГЕНЕАЛОГІЧНІ ДРІБНИЦІ	3
«Династія Рюриковичів» як генеалогічна фікція	3
Київський полковник Юхим Дараган та його родина ..	50
Причинки до генеалогії роду Булацелів.....	96
Родовід дворян Шмакових у документах і матеріалах	109
Поміщицька садиба Полів у Малій Олександрівці	157
 РОЗДІЛ II. МІСТО НА ДНІПРІ У МЕМУАРНІЙ ТРАДИЦІЇ КІНЦЯ XVIII–ПОЧАТКУ XX ст.	177
Починалося з Половиці.....	179
Як слобода стала Містом	188
З Половицею у серці	201
Нові Афіни.....	205
Південна Пальміра.....	220
Промінь світла у темнім царстві.....	225
Місто достойників	239
Від піквіків до просвітян.....	249
Місто і революція	258
 MISCELLANEA	277
Борисоглібівка Нечаєвих.....	277
Жертви сталінщини на прикладі села Наталівки	283
 Вжиті скорочення.....	301